

تبریز بزرگ، شهردار بزرگ می‌خواهد

نهاد شهرداری، مهمترین و از تاثیرگذارترین سازمان های اجرایی اداره شهرهاست که قدمت شکل ابتدایی آن در جهان به چندین صد سال می‌رسد.

نهاد شهرداری، مهمترین و از تاثیرگذارترین سازمان های اجرایی اداره شهرهاست که قدمت شکل ابتدایی آن در جهان به چندین صد سال می‌رسد. جهت اطلاع، یادآوری می‌شود؛ در ایران نیز، تاریخ تأسیس بلديه یا شهرداری به سبک کنونی به بیش از 115 سال پیش، به هر چند قبل از تأسیس بلديه، در شهری چون تبریز امورات تنظیف و نظم شهر توسط نهادهای به نام «حکومت

به گزارش نصر، هر چند قبل از تأسیس بلديه، در شهری چون تبریز امورات تنظیف و نظم شهر توسط نهادهای به نام «حکومت بلديه» انجام می‌شد، ولی بلديه به روش نوین در بحبوحه انقلاب مشروطه، به همت بزرگمردان این دیار، اولین بار در ایران و در تبریز و بعداً در چند شهر بزرگ و مهم کشور تأسیس گردیده است. لذا بلديه تبریز را می‌توان نخستین گام برای تشکیل یک نهاد رسمی برای مدیریت شهری در قالب نظام جدید اداری در ایران قلمداد نمود.

لازم به ذکر است؛ وظایف بلديه یا شهرداری، از زمان تأسیس (سال 1286- 1285 شمسی) و تقریباً تا اواخر حکومت پهلوی اول، نسبت به امروز بیشتر بود. در گذشته، شهرداری در کنار مسائلی همچون نظارت بر ساختمان سازی، خیابان کشی و تنظیفات شهر، تأمین نیازهای اساسی مردم، شامل امورات روشنایی (برق)، میاه (آبیاری)، ارزاق و خواربار، صحنه (بهداشت و مریمخانه)، دارالتربیه (پرورشگاه)، دارالمجانین (تیمارستان) و دارالفقراء (گداخانه) و... رسیدگی می‌کرد، و این موارد از وظایف اصلی بلديه یا شهرداری محسوب می‌شد. هرچند ظاهراً وظایف شهرداری نسبت به گذشته کمتر شده، ولی بازهم نهاد شهرداری، تنها خدماتی و عمرانی نیست، بلکه این مجموعه بسیار عریض و طویل، علاوه از وظایف اصلی خود، تمام فرایندهای تعاملات اجتماعی و فرهنگی و حتی زیست محیطی یک شهر را پوشش می‌دهد.

لازم به توضیح است؛ شهرداریهای ایران به غیر از پایتخت و تعداد کمی از شهرهای آشنا، از بودجه دولتی خیلی جزئی استفاده می‌کنند، و بخصوص در زمان تحریم ایران توسط کشورهای متخاصم، شهرداری به یک نهاد تقریباً خودگردان و مردمی تبدیل شده است که بر خلاف اکثر سازمانهای دولتی، چون قسمت اعظم هزینه های شهرداری توسط مردم تأمین می‌شود به همین خاطر شهرداری تنها نهادی است که مردم از آن انتظارات بیشتری نسبت به سایرین دارند. تا جائیکه، حتی مردم شهرها، حل مشکلات غیر مرتبط با مسائل شهری را از وظایف شهرداری می‌دانند. و جالب است، این انتظارات روز به روز بیشتر و بیشتر نیز می‌گردد. لذا انتخاب شهردار جهت پاسخگویی به انتظارات و درخواستهای مردم شهری همچون تبریز که سابقه و تجربه داشتن بهترین شهرداران ایران را در کارنامه خود دارد، از حساس ترین و مهمترین وظایف شورای اسلامی کلان شهر تبریز محسوب می‌شود. از طرفی، در گذشته تبریز به همت افراد کاردان به شهر اولین ها ملقب گردیده، لذا حفظ این عنوان با عملکرد خوب شهردار و زیر مجموعه آن، از انتظارات به حق شهروندان است.

یادآوری می‌شود؛ اعضای محترم شورای شهر تبریز در خرداد ماه 1400، توسط مردم و با رای اکثریت رای دهندگان انتخاب، و طبق فلسفه انتخابات، بهترین گلچینی است که برگزیده شده اند. همه اقشار مختلف جامعه از مخالف و موافق گرفته تا کسانی که حتی در پای صندوقهای رای حاضر نشدند، از اعضای شورای شهر انتظارات فراوانی دارند. از طرفی وعده وعیدهایی که بعضی از اعضای محترم شورا، در زمان انتخابات و حتی بعد از انتخابات در مصاحبه ها و مجالس اظهار نموده اند، انتظارات مردم را بیشتر کرده است. لذا شورای شهر جهت عمل به وعده های انتخاباتی و انجام وظایف اصلی شورا با یک چالش بسیار بزرگ مواجه هستند، که این کشمکش با انتخاب صحیح و هوشمندانه شهردار توسط شورای اسلامی شهر مرتفع و بعد از چهار سال در نزد خدا و خلق خدا با سربلندی و عملکرد عالی، رضایت اکثریت مردم را جلب کند.

با توجه به اینکه مدیریت شهرداری یک مدیریت خاص، متفاوت، پیچیده و چند بعدی می‌باشد و شهردار باید تعاملات اجتماعی با بخش های جامعه را بداند، لذا به عنوان پژوهشگر تاریخ تبریز، مطالب مهمی که در رابطه با انتخاب شهردار تبریز در جریان تالیف کتاب «تاریخ بلديه دارالسلطنه تبریز» حاصل شده، جهت معاونت و مساعدت به انتخاب بهترین شهردار تبریز، خدمت اعضای محترم شورای اسلامی <rm>؛ کلان شهر تبریز به طور خلاصه ارائه می‌گردد. امیدواریم با گزینش به دور از عجله و انتخاب بهترین نفر در پست شهرداری، در چهار سال آینده، شاهد رشد و شکوفایی تبریز بزرگ باشیم:

الف- خصوصیات شهرداران موفق تبریز به گواه تاریخ و قضاوت مردم

1- <rm> شهردار منتخب باید پاکدست باشد. به نظر کارشناسان، کسی که به تمام علوم، فنون و تخصص لازم، آشنا و حتی از علم مدیریتی شهرداری سررشته خاصی داشته باشد، ولی پاکدست نباشد، این شخص موفق نخواهد شد. پس لازم است شهردار منتخب قطعاً پاکدست و از سوابق خوب برخوردار باشد. ما در طول تاریخ شهرداری تبریز، شهرداری را سراغ داریم که در زمان حکومت پهلوی اول عملکرد بسیار خوبی داشت ولی به علت فساد مالی از کار برکنار شده بود.

2- شهردار منتخب باید در مدیریت شهری تئوری داشته باشد. ایشان باید برای تبریز بزرگ، طرح و برنامه داشته باشد. باید دانش استراتژی در طراحی، پیاده سازی و اجرا را بلد باشد. یعنی عملاً از این روش در گذشته در مدیریت استفاده کرده باشد نه اینکه

صرفاً خوانده باشد. زنده یاد حسینی‌قلی خان جلیلی قبل از رسیدن به ریاست شهرداری برای سیل تبریز که مشکل اساسی آن زمان بود طرح و برنامه خاصی تهیه کرده بود.

3-8- سوابق اجرایی شهردار منتخب در هر سطحی بوده، باید ارزیابی شود. باید نشان دهد در دوران گذشته چه کار کرده و سابقه درخشان و قابل قبول مدیریتی ایشان چه بوده است. قاسم خان والی (اولین شهردار تبریز) قبل از شهردار شدن کارنامه درخشانی در مدیریت داشتند.

4-8- شهردار منتخب بایستی توانایی خلق و اخذ درآمد داشته باشد، و برای شهر تبریز تولید ثروت کند نه اینکه جهت تامین منابع مالی شهر فروشی کند. حسین قلی خان جلیلی با درایت و کاردانی، سد میدان چای و همچنین عمارت شهرداری را با درآمد زایی شهری و همچنین با کمک نمایندگان وقت مردم تبریز در مجلس منابع آن را از دولت اخذ کرده بود.

5- شهردار منتخب تبریز باید توانایی مدیریت بدهی و در آمد را داشته باشد. اگر کسی در عمرش حتی ده میلیارد تومان بدهی پرداخت نکرده و یا یک چک صد میلیاردی امضا نکرده، چگونه می‌خواهد برای شهری مثل تبریز که بودجه آن در سال 1400 نزدیک به 6000 میلیارد تومان است مدیریت و تصمیم‌گیری کند؟

6 - فعالیت‌های شهردار باید در راستایی باشد که هم شهر و شهروندان و هم ارگان شهرداری منافع مطلوب خود را کسب کنند. این ویژگی از مهمترین شاخصه‌هایی است که یک شهردار باید داشته باشد تا ثمره دانشی خودش را به مرحله عمل رسانده و تمام اقشار و نهادهای ذی‌نفع از آن منتفع گردند. زنده یاد دکتر حمید وارسته نیازهای شهر را از نخبگان و حتی مردم عادی و همچنین از روسای ادارت و نهادهای دولتی استعلام می‌کرد.

7- شهردار منتخب حتی قبل از کاندیداتوری، باید بهترین مشاوران را داشته باشد. چنین مدیری قطعاً در زمان اجرای تصمیمات خود با همفکری کارشناسان به این نتیجه می‌رسد که اجرای شدن یک تصمیم چه مزایا و معایب و حتی تبعاتی در پی دارد. در گذشته اکثر شهرداران موفق تبریز، بهترین مشاوران را داشتند.

ب- سخنی با اعضای محترم شورای اسلامی در مورد انتخاب شهردار بر مبنای تجربه تاریخ بلدیة تبریز

1- مهم نیست که چه کسی به عنوان شهردار انتخاب می‌شود. اصلاح طلب، اصولگرا و یا وابسته بودن به گروه و خانواده خاصی منتصب باشد، مهم، درست انتخاب کردن است. اگر فرآیند انتخاب و گزینش درست اتفاق بیفتد، همه ما موفق خواهیم بود، چون کسانی که در معرض و جریان این انتخاب هستند؛ وظیفه ملی، وظیفه جریانی، وظیفه ی انسانی، وظیفه ی شهروندی و وظیفه نخبگی دارند که به آن شهرداری که از یک فرآیند شفاف بیرون آمده کمک کنند.

2- شورای محترم شهر تبریز باید شهردار متعهد و متخصص و آشنا به تاریخ شهر و امورات شهرداری را انتخاب کنند. شهردار خوب باید در عین تعهد و تخصصی که دارد یک جامعه شناس خوب و همچنین حداقل با تاریخ و گذشته شهر و امورات شهرداری آشنا باشد و بداند دقیقاً برای رشد تبریز و ایجاد آرامش و نشاط، نیاز مردم این شهر چیست.

3- مجموعه اعضای منتخب شورای ششم تبریز و تمام کسانی که به عنوان مشاور و یا صاحب نظر در شورا هستند و یا نظراتشان را برای اعضای شورا می‌گویند؛ باید برای تبریز، شهرداری را معرفی کنند که این شخص در حد و اندازه تبریز باشد، و به قول استاد شهریار:

« بۆرکو باشا قویان گرک بۆرکونه ده بیر یاراشا»

4- اعضای محترم شورای شهر، در انتخاب شهردار حق اشتباه ندارند. چون شهرداری جای آزمون خطا نیست، که اگر این نشد دوباره و یا چندمین بار شخص دیگری را انتخاب کنیم. لذا باید در انتخاب دقت داشته باشیم و عجله نکنیم. چون این انتخاب برای شهر تبریز بسیار مهم و سرنوشت ساز است و دیر انتخاب کردن بهتر از انتخاب غلط است.

5- اگر در گذشته افراد کوچک و یا بزرگ، پست شهرداری را بر عهده داشتند، آن شخص را اعضای شورای وقت با معیار خودشان تعیین کرده‌اند؛ لذا خصوصیات و بزرگی و کوچکی شهردار انتخابی، با بینش و تفکرات اکثریت اعضای شورای شهر مرتبط بوده، پس در انتخاب شهردار؛ اعضا با افکار بزرگ، گزینه بزرگ را گلچین کنند.

6- منتخبان شورای شهر باید از آقاییانی که می‌خواهند کاندیدای شهرداری تبریز شوند، سؤال کنند؛ در کجا مدیریت اجرایی موفق داشته‌اند که خود را شایسته این میز بزرگ می‌دانند؟

7- در نهایت، وظیفه اصلی تک تک شورای شهر است که باید روزی که شهردار را انتخاب می‌کنند، برای جامعه توضیح دهند و بگویند؛ این بهترین انتخابی بوده که انجام داده‌اند. اگر این اتفاق انجام شود دستاورد بسیار بسیار بزرگی خواهد بود.

لازم به ذکر است؛ در طول تاریخ 115 ساله بلدیة (شهرداری)، به گواه تاریخ و آثار به جا مانده از عملکرد شهرداران تبریز و همچنین قضاوت مردم شهر، اشخاص مهمی بر مسند شهرداری حکمرانی کرده‌اند که تعداد آنها کم هم نیست. لذا در این مبحث کوتاه، به مشخصات بعضی از این مدیران موفق گذشته شهرداری که اکنون در نزد مردم به عنوان الگو برای انتخاب شهردار آینده تبریز مطرح می‌شوند، اشاره می‌گردد:

1- سردار همایون قاسم خان والی (اولین شهردار تبریز)

قاسم خان والی ملقب به سردار همایون، قبل از انتخاب به عنوان اولین شهردار تبریز توسط انجمن بلدیة، با کارنامه ای درخشان شامل: مؤسس اولین کارخانه برق ایران در تبریز و در مغازه های مجیدالملک، بنیانگذار اولین تراموای شهری (قونقا) در تبریز، ایجاد اولین تلفن شهری ایران در تبریز و غیره، که در این مجال کوتاه ذکر حتی فهرست آنها ممکن نمی باشد.

2- حسینقلی خان جلیلی ملقب به ارفع الملک (شهردار با درایت و کاردان تبریز)

مرحوم حسینقلی خان جلیلی، از زمان تأسیس انجمن و اداره بلدی تبریز، یکی از ارکان این تشکیلات نوپا و مدرن بلدیة بود، ایشان در اوایل تشکیل بلدیة به مدت چندین سال در پست معاونت قاسم خان والی (شهردار تبریز) مشغول خدمت به شهر بود. همچنین، زنده یاد جلیلی در طول حیات خود، بارها از طرف مردم تبریز به عضویت انجمن بلدیة و سه بار هم در طول سالهای (1297-1298)، (1309-1310) و (1313-1316) به ریاست بلدیة تبریز برگزیده شد؛not&

حسینقلی؛not& خان در سال 1297 شمسی، وقتی برای نخستین بار توسط انجمن بلدیة و یا حاکم وقت به سمت رئیس بلدیة تبریز انتخاب گردید، مقارن با پایان جنگ جهانی اول بود. متأسفانه در اثر جنگ خانمان؛not& سوز جهانی اول، قسمتی از ایران به اشغال بریتانیا و روسیه درآمد، همچنین قحطی بزرگی که در اثر خریدآذوقه (گندم) مردم ایران توسط ارتش بریتانیا پدیدآمد، به همراه شیوع بیماری وبا و آنفولانزای اسپانیایی، ملت ایران را به معنای واقعی به خاک سیاه نشانید، به طوریکه در این گرفتاریها، چندین میلیون نفر از جمعیت ۲۰ میلیونی آن زمان ایران به کام مرگ رفتند. شهرتبریز هم که در نوک حوادث و در مرکز گرفتاری؛not& ها قرارداشت از این بدبختی مستثنی نبود، لذا حسین؛not& قلی خان جلیلی در دوره نخست ریاست بلدیة، با مشکلات عدیدی مواجه شده بود.

متأسفانه به علت اوضاع اسفناک ایران بعد از جنگ جهانی اول، از عملکرد حسینقلی؛not& خان در دوره اول ریاست بلدیة اطلاعات زیاد ثبت نشده، ولی طبق اسناد کم موجود، مرحوم جلیلی در این دوران سیاه؛not& بخت، جهت دستگیری و کمک به فقرای شهر، اقدام به تأسیس دارلعهزه و دارالمساکین کرد. همچنین وی برای حل گرفتاریهای مردم فلک؛not& زده و بیمار شهر که در اثر شیوع وبا و آنفولانزا دسته دسته تلف می؛not& شدند، در شهر تبریز مریضخانه؛not& های جدیدی ساخت. با توجه به اینکه در اواخرحکومت قاجار، سیستم حکومتی ایران تقریباً از هم پاشیده و امنیت و آسایش و حتی بهداشت مردم اکثر نقاط ایران از کنترل دولت خارج شده بود، از طرفی دولت در کمک رسانی به شهرها عاجز و ناتوان مانده بود، لذا مرحوم جلیلی به خاطر عدم توجه دولت در تخصیص و تزریق بودجه به بلدیة تبریز، و همچنین بخاطر وجدان خویش، در مهر ماه 1298 شمسی از ریاست بلدیة استعفاء می؛not& کنند.

در دوره دوم ریاست حسینقلی؛not& خان جلیلی بر بلدیة تبریز در سالهای 1309-1310، طبق نوشته ها و نامه نگاریهای که در روزنامه های وقت درج شده، مشخص می؛not& شود مسئله سیل میدان چایی (مهران رود) و ایجاد سد قازان (سد حد فاصل «ساری زمی» تا درب اصلی کوی لاله- دیزل آباد) در جنوب شهر همچنان از اساسی؛not& ترین مشکلات شهر تبریز بود که در طول خدمت حسینقلی جلیلی، بارها سیل قسمتی از محلات تبریز را ویران و چندین تن را به کام مرگ فرستاده بود. زنده یاد جلیلی در این دوره جهت لایه رویی و تعریض میدان چایی (مهرانرود) خیلی سعی کرد تا بر آن سد بزنند، ولی به علت عدم حمایت حکومت وقت (پهلوی اول) این مشکل اساسی تبریز باز هم حل نگردید و طبق اظهار بزرگان شهر حسینقلی خان با هزینه شخصی اقدام به لایروبی و تعریض میدان چایی تبریز نموده بود.

حسینقلی خان جلیلی در سال 1313 برای سومین بار (1313-1316) به ریاست اداره بلدیة تبریز رسید. دوره خدمت مرحوم جلیلی زمانی آغاز شد که مسئولین وقت از حل مشکل سیل تبریز ناتوان و عاجز مانده بودند و چاره؛not& ای جز توسل به درایت و مدیریت مرحوم جلیلی نداشتند. لذا جلیلی در مرداد ماه ۱۳۱۳ بعد از وقوع سیل ویرانگر هشتم مرداد 1313 شمسی، به ریاست بلدیة تبریز انتخاب گردید و با ساخت مسیل میدانچایی (مهرانرود)، تبریز را برای همیشه از تهدید سیل نجات داد. با همت والای این انسان پاک سرشت و همیاری مردم تبریز، در کوتاهترین زمان ممکن و با صرف کمترین، سد تبریز به طول ۱۲ کیلومتر از شرق به غرب تبریز ساخته شد و با بهره گیری از ابتدایی ترین وسایل ممکن، این کار عظیم اتفاق افتاد.

علاوه بر ساخت سد، مرحوم جلیلی در زمان شهرداری، کارهای بسیار بزرگی انجام داده اند که ذکر تمام آنها ممکن نمی باشد، همچنین مرحوم جلیلی بانی عمارت جالب بلدیة (عمارت ساعت) می؛not& باشد که اکنون یکی از نمادهای زیبای شهر تبریز محسوب می؛not& شود. نکته جالب اینجاست که این عمارت ارزشمند با صرفه جویی از اعتبار پروژه سد میدان چایی (مهرانرود) و با مبلغی کمتر از 250 هزار تومان احداث گردیده؛not& است. طبق اظهار سرکار خانم هاله جلیلی (نوه زنده یاد حسینقلی جلیلی) مرحوم جلیلی با هزینه شخصی خود از انگلستان ساعتی خریداری کرد و آن را بر بالای برج عمارت نصب نمود. بازدید حسینقلی خان جلیلی از ساخت عمارت شهرداری تبریز (عمارت ساعت)- سال 1314 شمسی

دکتر حمید وارسته (شهردار پاکدست و شجاع تبریز)

دکتر حمید وارسته که افتخار شاگردی و دوستی بنده با این انسان برجسته و فرهیخته به اواخر دهه 60 برمی گردد. به منعی واقعی عاشق دلسوخته تبریز بود. دکتر وارسته انسانی شجاع و پاک که مدرک دکترای حقوق بین المللی داشت، از سال ۱۳۳۱ شمسی وکالت را آغاز و تا سال 1347 وکالت انجام می داد. ایشان در اسفند ماه ۱۳۴۷ با پیشنهاد انجمن شهر به عنوان شهردار تبریز انتخاب گردید و تا آذر ماه ۱۳۵۰ در مسئولیت خود انجام وظیفه نمود.

وارسته از جمله شهرداران بنام تبریز بود که با خلوص نیت و صداقت تمام، اقدامات فراوانی را برای رفاه و رضایت شهروندان تبریزی انجام داد. وی علی رغم درآمد بالای وکالت، صرفاً برای خدمت به مردم و شهر خود این مسئولیت را پذیرفت و خدمات ارزشمندی

را تقدیم مردم تبریز نمود.

به واسطه صداقت و کاردانی این مدیر پاک، در مرداد ماه ۱۳۵۴ برای دومین بار به عنوان شهردار تبریز برگزیده شد و تا دی ماه ۱۳۵۶ در آن نهاد به خدمت صادقانه مشغول شد. وی در مجموع نزدیک به ۵ سال کلید شهر را در دست داشت و از هیچ خدمت خدایسنده ای برای مردم دریغ نکرد این شخص فرهیخته در زمان حکومت پهلوی، یک تنه در مقابل استاندار، وزیر کشور و حتی غیر مستقیم در برابر شاه ایستادگی و حق تبریز را از دولت می گرفت. زنده یاد وارسته در دی ماه ۱۳۵۶ از شهرداری استعفاء کرد و دوباره تا آخر عمر به شغل وکالت روی آورد.

حمید وارسته از پیشگامان توسعه و شکوفایی تبریز بود، که بهبود و توسعه شاه گلی، بانی خیابان کمربندی فعلی که روزگاری از بزرگترین خیابانهای تبریز بود، احداث تعداد زیادی خیابان مهم شهر، احداث خیابان چهار باند شاهگلی، تصویب طرح بزرگ فاضلاب تبریز، احداث بزرگترین میدان میوه و تره بار در جنوب غرب تبریز و تصویب و تهیه نقشه محوطه ارک و از جمله کارهای ماندگار این مدیر پاکدست به شمار می رود. کتاب وزین « تبریز و خاطره ها » اثر مکتوب زنده یاد دکتر وارسته می باشد که به بازگویی خاطرات دوران کلیدداری تبریز می پردازد.

خوشبختانه در سال ۱۳۹۳ شمسی، نشان تبریز توسط شهردار و شورای شهر تبریز بر سینه وارسته نصب شد. این بزرگمرد و خوشنام تبریز پس از تحمل دوران طولانی بیماری، در ۲۱ اسفند ۱۳۹۴ در تهران دعوت حق را پذیرفت و در آرامستان بهشت زهرا به خاک سپرده شد.

منبع تصاویر و مطالب: از کتاب دردست تدوین « تاریخ بلدیة دارالسلطنه تبریز »

ایوب نیکنام لاله، محقق و پژوهشگر تاریخ تبریز